

פרק ט (פסוקים א-ט) / ברוריה בן-דוד (וייס)

בקטע זה נקרא מה הייתה תשובת ה' לתפילת שלמה.
פעמיים נגלה ה' במראה לשלמה בספרנו ובפרשה מקבילה בספר דברי הימים.
על הראשונה למדנו בגבעון (ג ה-יד ; דה"ב א ז-יב) בסמוך לעליית שלמה על
כיסא המלכות.

ומתי הייתה השנייה?

באמצע שנות העשרים למלכותו לאחר שסיים לבנות את כל מה שתכנן וביקש לבנות
(פס' א-ט).

השוו בין שני המקרים.

בשתייהן ה' מודיע שהוא נענה לבקשותיו. במראה הראשונה נענה ה' לא רק לבקשתו
לתת לו "לב שומע", אלא גם הוסיף לו כבוד וגדולה ועושר "אשר לא היה כמוך
איש במלכים כל ימך" (ג יג).

גם במראה השנייה נענה ה' לשתי בקשות עיקריות שביקש שלמה בתפילתו
במעמד חנוכת הבית.

(א) קיום השושלת שלו כהבטחת ה' לדוד.

(ב) השכנת השכינה בבית המקדש והיענות לתפילות המתפללים.

"שמעתי את תפלתך ואת תחנונך אשר התחנונתה לפני, הקדשתי את הבית
הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם, והיו עיני ולבי שם כל הימים" (פס' ג).

בתפילתו ביקש שלמה שתהיינה עיני ה' "פתחת אל הבית הזה לילה ויום" (ח כט),
ובסוף התפילה התפלל שתהיינה עיני ה' "פתחת אל תחנונת עבדך ואל תחנונת עמך
ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך" (ח נב-נג), ואכן נענה ה' לתפילה זו.
אלא שהבטחה זו ניתנה על תנאי והוא? "ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד
אביך בתם לבב ובישר לעשות ככל אשר צויתך חקי ומשפטי תשמר" (פס' ד).
מפני שקיום מצוות התורה הוא העושה את עם ישראל לעם סגולה "לעם ה'",
ורק אם בני ישראל מקיימים את מצוות התורה וחוקיה הם מתעלים משאר העמים
וזוכים להשראת השכינה והיענות לתפילותיהם.

ואם לא יקיים ישראל את התנאי הזה?

אם יהיה ישראל ככל הגויים וילך בדרכיהם לא יוכל בהמ"ק להצילו מאבדון.
בלא קדושה אין בהמ"ק. הוא עלול להיחרב ככל בניין אחר. אם אינו יכול
להציל את עצמו, על אחת כמה וכמה שלא יוכל להציל את העם מאסון.

לשם מה באה אזהרה חמורה זו?

העם עלול לטעות ולחשוב שהקרבות והתפילות הם עיקר עבודת ה' לכן נאמר בבירור : לבית הזה ולעם אין קיום בלי שמירת המצוות וחוקי התורה. על ישראל להבין שקיומו וביטחונו תלויים אך ורק באמונתם בה' ובקיום מצוות התורה. כפי שאמר שמואל לשאול: "החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה'?" (ש"א טו כב). שאלה רטורית שתשובתה מובנת מאליה.

בית המקדש הוא הבית שהשכינה שורה בו בתנאי שהעם ראוי לכך ע"י התנהגותו. "אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם, והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי להם, ואת הבית אשר הקדשתי לשמי אשלח מעל פני, והיה ישראל למשל ולשנינה בכל העמים" (פס' ו-ז). בדה"ב ז כ כתוב: "ונתשתים מעל אדמתי אשר נתתי להם, ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל ולשנינה בכל העמים".

קיום שושלת בית דוד וקיום בית המקדש וישיבת ישראל בארצו מותנים בקיום המצוות, אלא לגבי שושלת בית דוד דיבר ה' על דרך החיוב "אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב ובישר לעשות ככל אשר צויתך חקי ומשפטי תשמר, והקמתי את כסא ממלכתך על ישראל לעלם...לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל" (פס' ד - ה). מכלל הן אתה שומע לאו. ואילו בקיום הבית וישיבת ישראל בארצו מדבר ה' על דרך השלילה. "אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם" (פס' ו). התנאי הראשון המלווה בהבטחה (ד-ה) נוגע לשלמה בלבד. "ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב ובישר לעשות ככל אשר צויתך חקי ומשפטי תשמר, והקמתי את כסא ממלכתך על ישראל לעלם". כשדיבר על דרך השלילה "אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם". לא אמר במפורש אתה משום כבוד מלכות. אתם רמז לשלמה וישראל (רד"ק).

פרק ט (פסוקים י-סוף)

עם גמר מעשי הבנייה העיקריים של שלמה באה עת החשבון הסופי עם מלך צור והתברר כי החיטים והשמן שנתן שלמה לחירם שנה בשנה (ה כה) לא הספיקו לתשלום בעד כל החומר שנתן חירם לכל הבניינים ושלמה חב לו עדיין חוב גדול.

מה עשה שלמה לסילוק החוב?

מסר לחירם עשרים עיר מצפון נחלתו של שבט אשר, ערים אלה גבלו בתחומי ממלכת צר. רוב יושבי נחלת אשר נמנו עם הכנעני. ככתוב : "וישב האשרי בקרב הכנעני ישבי הארץ כי לא הורישו" (שופ' א לב).

רד"ק פירש שמדובר בחילופי שטחים בדה"ב ח ב כתוב: "והערים אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב שם את בני ישראל". חירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו ושלמה נתן לו עשרים עיר בארץ הגליל. מעשה זה עשוי לחזק את הברית ביניהם.

כיצד הביע חירם אי שביעת רצונו מהערים שקיבל?

"ויאמר מה הערים אשר נתת לי אחי? ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה" (פס' יג). יש המפרשים "ארץ כבול" על שם אחת הערים (יהו' יט כז). גם יוסף בן מתתיהו מזכיר בכתביו את שם העיר "כבול". "כבול" מילה פניקית המורה על אי רצון. ייתכן שנשתמר השם העתיק בכפר כאבול 15 ק"מ דרומית מזרחית לעכו. חז"ל דרשו: ארץ שאינה עושה פירות, ארץ שהרגל טובעת שם אם בחול אם בטיט.

"וישלח חירם למלך מאה ועשרים ככר זהב". זהו כנראה הסכום הכללי ששלח חירם במשך עשרים שנה. הכיכר היא שלושת אלפים שקל.

שלמה בנה ברחבי הממלכה מספר רב של ערים בהיקף שלא ידעה ישראל לפניו ולא אחריו. מתדמור שישבה במדבר הגדול ועד לעציון גבר ואילות שישבו לחוף ים סוף, ועשה אותם לערי נמל שקישרו את ישראל עם ארצות בחצי האי ערב, חוף אפריקה ואולי גם עם הודו. עם ערים אלה נמנות ערי מסכנות אשר היו לשלמה בכל ארץ ממשלתו. אלה ערים שנועדו לשמש כערי מנהל של הממלכה, ובהן מחסנים שהיו אוגרים בהם את המס שהביאו התושבים בפירות ובתבואות. (כתוב בדה"ב לב כח: "ומסכנות לתבואת דגן ותירוש ויצהר"). "ויבן ערי מסכנות לפרעה" שמ' א יא), וערי רכב הם ערים שחננו בהן מרכבות המלחמה. ערי הפרשים שאכסנו בהן סוסים ולידם שכנו ודאי אנשי חיל הקבע של הפרשים.

אילו ערים שבנה שלמה מוזכרים ומדוע?

"ויבן שלמה את גזר ואת בית חרן תחתון ואת בעלה ואת תמר (תדמר) במדבר הארץ" (פס' יז יח). בית חורון תחתון מצפון לירושלים על גבול בנימין ואפרים (יהו' טז ג; יז יד). למבצר זה היה ערך אסטרטגי גדול, כי הגן על הדרך מחוף הים לירושלים. בדה"ב ח ה כתוב: "ויבן את בית חורון העליון ואת בית חורון התחתון ערי מצור חומות דלתים ובריח". מחרס שנמצא בתל קסילה (מצפון לירקון בתחומי תל-אביב) ועליו הכתובת "זהב אפר לבית חרן" משמע שערים אלה שמשו גם כערי מסכנות (אוצרות) לשלמה.

יוסף בן מתתיהו כתב ש"בעלה" היא עיר בקרבת גזר, כנראה "בעלת" הנמנית עם ערי דן (יהו' יט מד). לפי חז"ל "בעלה" היא קריית יערים (יהו' טו ט) אבו גוש של ימינו.

"תמר=תדמור" עיר הנמצאת בין דמשק ונהר פרת הייתה מפורסמת בתמרים שבסביבתה. בתקופה מאוחרת נקראה העיר "פלמירה" עיר התמרים ברומית.

לעיר נודעה חשיבות מסחרית גדולה, כי דרכה עברו השיירות ממזרח אסיה למערבה. שלמה ביצר אותה, כדי לחזק את גבולות הארץ הצפוניים אשר עליהם איימו הארמים. דעה אחרת היא כי העיר תמר נמצאת דרומית לים המלח בפניה הדרומית מזרחית של גבול הארץ (יח' מז' ט).

היכן נמצאת גזר וכיצד נפלה בידי שלמה?

גזר עיר כנענית מפורסמת שישבה בצפון השפלה. העיר נכללה בחלקת נחלת אפרים (יהו' טז ג; דה"א ז כח), אבל אפרים לא הוריש אותה (יהו' טז י = שופ' א כט). בני גזר השלימו עם בני אפרים והעלו להם תקופה מסוימת מס עובד (יהו' טז י), עד שבא פרעה בימי שלמה ולכדה. נתנה שלחים לבתו אשת פרעה. שילוחים – מתנה, נדוניה לבת הנישאת כשמשלחים אותה לבית אישה.

לפי המקרא חייב החתן לתת "מוהר" לאבי הכלה. כיבוש עיר עשוי להיות תחליף למתן המוהר, כפי שהיה אצל כלב בן יפנה ועתניאל בן קנז (יהו' טו טז-יז; שופ' א יב-יג). גם ניצחון בשדה הקרב עשוי לשחרר את המנצח ממתן מוהר, כפי שהניצחון של דוד בשדה הקרב היה תמורה למוהר עבור בתו של שאול המלך (ש"א יז כה).

בשלוש הערים גזר חצור ומגידו מצאו בחפירות ארכיאולוגיות ממצאים מימי שלמה ובהם שערי הערים שכולם נבנו לפי תוכנית אחידה. גזר נזכרת פעמים רבות במכתבים שנמצאו ב"תל עמרנה" מה שמעיד על ערכה הגדול. חרבותיה של "תל גזר" נמצאו דרומית מזרחית לרמלה.

מי הם האנשים אשר העביד שלמה בבניין הבניינים והערים?

מפעלי בניין אלה הצריכו עובדים רבים. שלמה הסתייע ב"כל העם הנותר מן האמרי, החתי, הפרזי, החוי והיבוסי אשר לא מבני ישראל המה. בניהם אשר נתרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם, ויעלם שלמה למס עבד עד היום הזה" (פס' כ-כא).

הכוונה לכל העם הנותר ממלחמות יהושע השופטים ושני המלכים הראשונים שאול ודוד. עמי כנען אלו נשארו נאמנים לישראל, ובני בניהם מכונים "עבדי שלמה" נמצאו בין העולים לציון (עז' ב נח = נחמ' ז ס). "מבני ישראל לא נתן שלמה עבד". הם היו כולם בני חורין, שירתו בצבאו של שלמה ושימשו בכל המשרות הפיקודיות.

בת פרעה התגוררה תחילה "בבית דוד מלך ישראל" כלומר: במקבץ המבנים של "בית הארזים" (ש"ב ה יא = דה"א יד א). מיד לאחר שעלתה בת פרעה מעיר דוד אל הבית המיוחד לה (ג א) (פס' כד) בנה שלמה את המלוא. המלוא נזכר ראשונה אצל דוד. היה מחוץ לגבולם של בנייני דוד (שמ"ב ה ט = דה"א יא ח). שלמה בנה את המקום, כנראה מבצר או מגדל ממולא עפר ואבנים. אפשר שמלוא בא מלשון

מילוי, הכוונה למקום נמוך שמילאוהו עפר ואבנים כדי להגביהו ולהכשירו לבנייה. לפי זה יש המשערים שהכוונה לאוכף שבין הר המוריה לבין עיר דוד (דעת מקרא).

העיסוק הרב בענייני הממלכה לא הסיח את דעתו של שלמה מן המקדש וסדרי העבודה בו. "והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה לה' והקטיר אתו אשר לפני ה' ושלם את הבית" (פס' כה), בחג המצות, בחג השבועות ובחג הסוכות (דה"ב ח יב ואילך).

איזה מפעל משותף הקימו חירם ושלמה?

חירם ושלמה הקימו באילת נמל. משם היו הספינות מפליגות לחופי ימים רחוקים בערב, אפריקה והודו.

איך מסופר על כך בספר?

"ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר אשר את אלות על שפת ים סוף בארץ אדום, וישלח חירם באני את עבדיו אנשי אניות ידעי הים עם עבדי שלמה" (כו-כז). ספנות זו העשירה את שלמה ואת חירם. מדה"ב ח יז אנו למדים ששלמה כבש את חוף ים סוף על שתי עריו הבנויות בסמוך "עציון גבר אשר את אלות". שני מקומות אלה נזכרים סמוכים זה לזה גם בתורה "מאילת ומעצין גבר" (דב' ב ח). עציון גבר נמנית עם התחנות שחננו בהן בני ישראל במסעיהם ממצרים לארץ (במד' לג לה-לו). את אילות אילת יש לזהות כנראה עם "איל פארן אשר על המדבר" (בר' יד ו). מסתבר שבימי משה ישבו בשני מקומות אלה בני עשו (דב' ב ח).

הפניקים היו יורדי ים מפורסמים, ומלחי חירם עזרו לאנשי שלמה ולימדו אותם ספנות ואורחות ימים.

"ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים ככר ויבאו אל המלך שלמה" (פס' כח). על דבר מקום ארץ אופיר נחלקו הדעות. יש סוברים כי מקומה בהודו ויש סוברים בדרום ערב. אופיר ארץ מפורסמת בזהבה (יש' יג יב; תה' מה י). בתורה אנו מוצאים את אופיר בין שמות שבטי ערב.

ניב

למשל ולשנינה (פס' ז).

בהשאלה : לחרפה וללעג.